บทที่ 5
สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อการมีส่วนร่วมของชาวประมงในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อการมีส่วนร่วมและการมีส่วนร่วมของชาวประมงในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยเป็นชาวประมงที่อาศัยในบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ปี พ.ศ. 2550 จำนวน 440 คน และกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 210 คน ในการกำหนดกลุ่มตัวอย่าง ใช้สูตรของ ยามาเน่ (Yamane) โดยใช้วิธีวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive research) ใช้แบบสอบถามและแบบทดสอบ ซึ่งสร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (SPSS for Windows) สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ความแปรปรวน แบบทางเดียว (One Way Analysis of variance : One Way ANOVA)

1. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อการมีส่วนร่วมของชาวประมงในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปได้ดังนี้

1. ปัจจัยด้านพื้นฐานของชาวประมงเป็นเพศชายร้อยละ 90.48 เพศหญิง ร้อยละ 9.52 ส่วนใหญ่มีอายุในช่วง 30-40 ปี ร้อยละ 44.29 ส่วนมากแต่งงานแล้ว ร้อยละ 95.71 และมีระดับการศึกษาชั้นประถม ร้อยละ 93.33 ภูมิลำเนาเดิมส่วนใหญ่มาจากจังหวัดอื่น ร้อยละ 88.57 และมาจากจังหวัดอุบลราชธานีมากที่สุดคือ ร้อยละ 15.06 ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านแห่งนี้ไม่เกิน 5 ปี ร้อยละ 80.48 ระยะเวลาโดยเฉลี่ย 6.09 ปี จำนวนแรงงานในครัวเรือนมีจำนวน 2 คน มากที่สุด ร้อยละ 76.67

2. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจของชาวประมงส่วนมากมีอาชีพหลัก คือ อาชีพทำประมง ร้อยละ 89.05 อาชีพรองทำการประมงทั้งหมด ส่วนใหญ่มีรายได้ 50,001–70,000 บาทต่อปี ร้อยละ 47.62 รายได้เฉลี่ย 61,647.62 บาทต่อปี รายจ่าย 30,001 - 50,000 บาทต่อปี ร้อยละ 53.33 รายจ่ายเฉลี่ย 49,380.95 บาทต่อปี ส่วนมากมีหนี้สินร้อยละ 80.00 หนี้สินส่วนใหญ่ไม่เกิน 10,000 บาท ร้อยละ 48.81 หนี้สินเฉลี่ย 29,078.79 บาท ส่วนใหญ่กู้เงินจากนายทุน ร้อยละ 54.16 รองลงมาคือกู้จากกองทุนหมู่บ้าน ร้อยละ 23.81 และ ธกส. ร้อยละ 16.67 ตามลำดับ เครื่องมือทำประมงกลุ่มตัวอย่างมีเรือมากที่สุด ร้อยละ 97.14 รองลงมาคือ ข่ายลอย ร้อยละ 96.67 เบ็ดราว ร้อยละ 76.67 จำนวน

เครื่องมือทำการประมง ที่มากที่สุดคือมีเรือ 1 ลำทั้งหมด ข่ายลอย จำนวน 21-25 ผืน ร้อยละ 41.38 เบ็ดราว จำนวน 1-5 สาย ร้อยละ 41.38 ลอบปลาและกุ้ง จำนวน 10 ลูก ร้อยละ 73.32 และทุกรายมีแห 1 ผืน

3. ปัจจัยด้านสังคมส่วนใหญ่ ไม่เป็นผู้นำท้องถิ่นร้อยละ 98.10 ไม่เคยอบรมอาสาสมัครอนุรักษ์สัตว์น้ำ ร้อยละ 99.05 และไม่เคยเป็นกรรมการจัดงานประเพณีและวัฒนธรรม ร้อยละ 98.10 รวมทั้งไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ร้อยละ 96.67 และส่วนใหญ่ได้รับรู้ข่าวสารด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ อยู่ในระดับน้อยเพียง ร้อยละ 54.76

4. ปัจจัยด้านความรู้ ชาวประมงมีความรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. 2490 ในระดับมาก ร้อยละ 100 และมีความรู้ทุกคนในเรื่อง 1) ฤดูปลาน้ำจืดวางไข่ในอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ เริ่มตั้งแต่วันที่ 16 พฤษภาคม ถึงวันที่ 15 กันยายน ของทุกปี 2) การใช้เบ็ดฝรั่งตกปลาในเขตรักษาพืชพันธ์ถือว่าไม่มีความผิดตามกฎหมาย 3) การทำการประมงโดยใช้เครื่องยนต์ประกอบเรือในอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ไม่มีความผิดตามกฎหมาย 4) การทำการประมงโดยใช้เครื่องมือแหสวรรค์ (แหสวรรค์) ในอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ไม่มีความผิดตามกฎหมาย 5) เครื่องมือลอบฝรั่งห้ามทำการประมงตลอดทั้งปี 6) การใช้เบ็ดราวทำการประมงในช่วงฤดูปลาน้ำจืดวางไข่ถือว่าไม่ผิดกฎหมาย 7) การใช้เครื่องมืออวนลากทำการประมงในอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ มีความผิดตามกฎหมาย และเรื่องที่ชาวประมงไม่มีความรู้เลย คือ การใช้เครื่องมือข่ายลอยที่มีขนาดช่องตาขนาด 5 เซนติเมตร ทำการประมงในอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ซึ่งหากทำจะมีความผิดตามกฎหมาย

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำของประชาชนที่เป็นชาวประมงที่อาศัยอยู่รอบบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ การมีส่วนร่วมในด้านการคิด การมีส่วนร่วมในด้านการทำ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย ($\overline{X}$ = 1.97 S.D. = 0.40) และเมื่อแยกในแต่ละด้านพบว่า ชาวประมงมีส่วนร่วมในด้านการคิดน้อย ($\overline{X}$ = 2.17 S.D. = 0.42) และมีส่วนร่วมในการประเมินผลน้อยที่สุด ($\overline{X}$ = 1.56 S.D. = 0.52)

ระดับการมีส่วนร่วมของชาวประมงที่อาศัยอยู่รอบบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ เมื่อจำแนกรายข้อ พบว่าการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างระดับปานกลาง ได้แก่ 1) เคยร่วมปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำกับเจ้าหน้าที่ประมงในบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ 2) มีรายได้จากการทำประมงในบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ สามารถที่จะเลี้ยงครอบครัวให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น 3) เคยเข้าร่วมประชุมและปรึกษาหารือกับเจ้าหน้าที่ในเรื่องที่เกี่ยวกับการทำการประมงในช่วงฤดูกาลต่าง ๆ ส่วนการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย ได้แก่ 1) เคยเรียกร้องหรือมีข้อเสนอแนะแก่

เจ้าหน้าที่ประมงในเรื่องการปฏิบัติงานในอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ 2) เคยร่วมวางแผนกับเจ้าหน้าที่ประมง ให้นำพันธุ์สัตว์น้ำที่มีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ มาปล่อยในบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ 3) เคยร่วมทำที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ (กร่ำ) ในบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ 4) เคยร่วมทำความสะอาดในบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ 5) มีรายได้จากส่วนอื่นๆ เพิ่มมากขึ้น เช่น การจำหน่ายผลิตภัณฑ์แปรรูปสัตว์น้ำหรือ การให้บริการแก่นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไปในบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ 6) เคยร่วมประเมินผลในโครงการพัฒนาลุ่มน้ำป่าสัก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ 7) เคยปรึกษาแสดงความคิดเห็นกับเจ้าหน้าที่ประมง ในเรื่องเกี่ยวกับการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำว่ามีความเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของชาวประมงมากน้อยเพียงใด 8) ท่านเคยแจ้งข่าว เบาะแส ของผู้กระทำความผิดตาม พ.ร.บ.การประมง ปี 2490 แก่เจ้าหน้าที่ประมงหรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้โดยชาวประมงมีส่วนร่วมในการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำกับ เจ้าหน้าที่ประมงในบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์สูงที่สุด ($\overline{X}$ = 3.02 S.D. = 0.21) และ ส่วนร่วมจากการมีรายได้จากส่วนอื่นๆเพิ่มมากขึ้นระดับต่ำที่สุด ($\overline{X}$ = 1.13 S.D. = 0.34)

การศึกษาความสัมพันธ์ของปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อการมีส่วนร่วมของชาวประมงในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ เป็นดังนี้

1. ชาวประมงที่มีเพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา จำนวนแรงงานในครัวเรือน ภูมิลำเนาต่างกันมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ 1

2. ชาวประมงที่มีอาชีพหลักต่างกันมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ 2

3. ชาวประมงที่มีรายได้ต่างกันมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ 2

4. ชาวประมงที่มีการเป็นสมาชิกกลุ่มต่างกันมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ 3

5. ชาวประมงที่มีการรับรู้ข่าวสารด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำที่ต่างกันมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ 3

6. ชาวประมงที่มีที่ความรู้ต่างกันมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ 4

สรุปได้ว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อการมีส่วนร่วมของชาวประมงในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ คือ อาชีพ รายได้ การเป็นสมาชิกกลุ่ม และการรับรู้ข่าวสารด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ

2. อภิปรายผล

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการวิจัย เรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชาวประมงในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ผู้วิจัยอภิปรายผลเฉพาะประเด็นสำคัญดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ การมีส่วนร่วมในภาพรวมอยู่ในระดับน้อยมาก การที่ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะชาวประมงยังไม่เห็นถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งจะมีปัญหาต่อการประกอบอาชีพด้านการประมง และคนในชุมชนยังขาดจิตสำนึกในการหวงแหนทรัพยากรสัตว์น้ำ เนื่องจากในบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ยังมีความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำมาก และการเข้ามามีส่วนร่วมของชาวประมงขาดการสนับสนุนส่งเสริมจากองค์กรที่เกี่ยวข้องเช่น กรมประมง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการเข้ามามีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ อย่างจริงจังและต่อเนื่อง และผลจากการวิจัยเมื่อจำแนกการมีส่วนร่วมเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับน้อยทุกด้าน ได้แก่ ด้านการคิด ด้านการทำ ด้านการรับผลประโยชน์ และด้านการประเมินผล อาจสืบเนื่องมาจาก ชาวประมงส่วนใหญ่ได้อพยพมาจากท้องถิ่นอื่น และไม่สามารถรวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือชมรมได้ จนทำให้การทำกิจกรรมในเรื่องการอนุรักษ์สัตว์น้ำ เช่น การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ การสร้างที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ (กร่ำ) รวมถึงการทำความสะอาดโดยการเก็บวัสดุ เช่น อวนหรือข่ายเก่าซึ่งจะเป็นอันตรายต่อสัตว์น้ำ ประกอบกับการรับรู้ข่าวสารด้านการอนุรักษ์มีน้อยเกินไป ทำให้การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำอยู่ในระดับน้อย ซึ่งในการมีส่วนร่วมนั้นเป็นลักษณะที่ร่วมกันรับผลประโยชน์มากกว่าการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา รวมถึงความต้องการของชุมชน การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล และรวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ ปัญญา ธนะสัมบัญ (2535 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อสังคมต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาชนบทและชุมชน พบว่า ปัจจัยที่มีผลอย่างเด่นชัดต่อการมีส่วนร่วมคือ รายได้ การติดต่อพบปะผู้นำท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่รัฐตลอดจนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการ และคาดหวังผลประโยชน์จากโครงการ ซึ่งสอดคล้องกับฉัตราภรณ์ วิวัฒนวานิช (2537 : บทคัดย่อ) จากการศึกษา พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชน ได้แก่ การคำนึงถึงประโยชน์ที่ได้รับ ต่อชุมชน ประโยชน์ที่รับต่อตนเอง และการรับฟังข่าวสารในด้านการอนุรักษ์

นอกจากนั้นยังมีปัจจัยอื่น ๆ ได้แก่ ความเชื่อถือในตัวผู้นำ ความรู้เข้าใจ ไม่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ

2. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อการมีส่วนร่วมของชาวประมงในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ของชาวประมงในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชาวประมงในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ ได้แก่ ปัจจัย ด้านเศรษฐกิจ และปัจจัยด้านสังคม ในส่วนของปัจจัยพื้นฐานและปัจจัยด้านความรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติการประมง ปี พ.ศ. 2549 ไม่มีผลต่อการการมีส่วนร่วม ดังนี้

2.1 ปัจจัยด้านพื้นฐาน พบว่า ชาวประมงที่อาศัยอยู่รอบบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ที่มีเพศต่างกันมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำไม่แตกต่างกันสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุชาติ สุขคง (2531 : 42-64) ที่พบว่า ชาวประมงชายมีทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงไม่แตกต่างกับชาวประมงหญิง และของ จงรัก ทรงรัตนพันธุ์ (2545 : 87-93) ที่พบว่า เพศเป็นตัวแปรที่ไม่มีผลต่อความคิดเห็นด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของ วรัตน์ ญาณทัศนกิจ (2545 : บทคัดย่อ) เพศของประชาชนไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แม่น้ำท่าจีน แต่ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ สันติภาพ วรรณเพิ่มพูล (2543 : 71-77) ที่พบว่า การมีส่วนร่วมของราษฎรบ้านโสกโขมงในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาสามหลั่นนั้น เพศ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยเพศชายมีส่วนร่วมมากกว่า เพศหญิง และของ ไพชนสิฏฐ์ โลหะสุต (2547 : 105-112) ที่พบว่า เพศมีความสัมพันธ์กับทัศนคติ ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงในจังหวัดตราด ผลจากการศึกษาเป็นเช่นนี้อาจเป็นไปได้ว่าการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำนั้นทั้งเพศชายและเพศหญิงสามารถมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ได้อย่างเท่าเทียมกัน เพราะการเป็นเมืองพุทธศาสนาทำให้มีความเชื่อในเรื่องของบาปบุญ มีการทำบุญโดยการปล่อยปลา รวมถึงวันสำคัญทางศาสนา ประเพณีต่าง ๆ ก็ได้มีการร่วมปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ จึงเป็นการอนุรักษ์ที่แฝงอยู่ในวิถีชีวิตของประชาชน

ชาวประมงที่มีอายุต่างกันมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำไม่แตกต่างกันซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปรัชญ์ชัย ใจชาญสุขกิจ (2542 : 63-64) ที่พบว่าอายุของเจ้าหน้าที่ปกครองระดับท้องถิ่นไม่ทำให้เกิดความแตกต่างกันต่อความรู้ความเข้าใจในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุชาติ สุขคง (2531 : 42-64) ที่พบว่าชาวประมงที่มีอายุน้อยมีทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงแตกต่างกับชาวประมงที่มีอายุมากของ สันติภาพ วรรณเพิ่มพูล (2543 : 71-77) ที่พบว่าอายุของหัวหน้าครัวเรือนซึ่งต่ำกว่า 60 ปี มีส่วนร่วมมากกว่าอายุมากกว่า 60 ปี ของ บุญมี รุ่งรักสกุล (2544 : 128-131) อายุที่แตกต่างกันมีระดับความคิดเห็น

ที่เห็นด้วยต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แตกต่างกัน ของ วรัตน์ ญาณทัศนกิจ (2545 : บทคัดย่อ) อายุของประชาชนมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แม่น้ำท่าจีน และไพชนสิฎฐ์ โลหะสุต (2547 : 105-112) ที่พบว่า อายุของชาวประมงมีความสัมพันธ์กับทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรประมง ผลจากการศึกษาพบว่า ส่วนมากชาวประมงมีช่วงอายุอยู่ในวัยทำงาน (อายุ 30-40 ปี ร้อยละ 44.29 และ 40-50 ปี ร้อยละ 34.76) ซึ่งเป็นช่วงอายุที่เป็นกำลังสำคัญในการทำงานของครอบครัว ซึ่งในการประกอบอาชีพประมงก็ต้องมีความรู้ความเข้าใจในข้อกำหนดและธรรมชาติของทรัพยากรสัตว์น้ำต่าง ๆ ถึงจะมีอายุที่แตกต่างก็จะไม่ส่งผลต่อการอนุรักษ์

การศึกษาต่างกันมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำไม่แตกต่างกัน ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุชาติ สุขคง (2531 : 42-64) ที่พบว่าชาวประมงที่มีระดับการศึกษาสูงมีทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงแตกต่างกับชาวประมงที่มีระดับการศึกษาต่ำ ของบุญมี รุ่งรักสกุล (2544 : 28-131) ที่พบว่า ระดับการศึกษาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่ต่างกันมีระดับความคิดเห็นที่เห็นด้วยต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แตกต่างกัน ของ วรัตน์ ญาณทัศนกิจ (2545 : บทคัดย่อ) ระดับการศึกษาของประชาชนในภาพรวมมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แม่น้ำท่าจีนในเชิงลบ นั่นคือกลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาสูงสนใจที่จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แม่น้ำท่าจีนน้อย และงานวิจัยของ ไพชนสิฎฐ์ โลหะสุต (2547 : 105-112) ที่พบว่า ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรประมง ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นไปได้ว่าระดับการศึกษาของ ชาวประมงไม่แตกต่างกันมากนักซึ่งส่วนมากจบการศึกษาในระดับประถมศึกษา ร้อยละ 93.33 แต่ก็ได้รับความรู้ข่าวสารการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำและต้องปฏิบัติตามมาตรการการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ของหน่วยป้องกันและปราบปรามการประมง น้ำจืดเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ชาวประมงอาจปฏิบัติเหมือนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตประจำวัน

สถานภาพของชาวประมงต่างกันมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำไม่แตกต่างกัน ผลการศึกษาพบว่า ส่วนมากชาวประมงแต่งงานแล้ว ร้อยละ 95.71 จึงมีความเป็นอยู่อย่างเป็นครอบครัว แม้จะมีสถานภาพโสดก็ไม่ได้ส่งผลให้มีความแตกต่างกันในการอนุรักษ์แต่อย่างใด

จำนวนแรงงานในครัวเรือนของชาวประมงต่างกันมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำไม่แตกต่างกัน ผลการศึกษาพบว่า ส่วนมากชาวประมงมีจำนวนแรงงานในครัวเรือน (อายุ 15-60 ปี) 2 คน ร้อยละ 76.67 แต่การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สามารถมีส่วนร่วมได้โดยไม่จำกัดว่าจะเป็นใคร อยู่ในวัยไหน และจะต้องทำงานหรือประกอบอาชีพ จึงไม่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ

ภูมิลำเนาของชาวประมงต่างกันมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำไม่แตกต่างกัน ที่ผลการศึกษาเป็นเช่นนี้เป็นไปได้ว่าไม่ว่าจะเป็นมีภูมิลำเนาเดิมหรือมาจากที่อื่นล้วนมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน นั่นคือ การประกอบอาชีพประมง ดังนั้นจึงไม่มีความแตกต่างของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์

2.2 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ พบว่า อาชีพหลักของชาวประมงที่แตกต่างกันมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05 ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ จงรัก ทรงรัตนพันธุ์ (2545 : 87-93) ที่พบว่า อาชีพหลักที่ต่างกันเป็นปัจจัยที่ไม่มีผลต่อความคิดเห็นด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ที่เป็นเช่นนี้เป็นไปได้ว่า การที่ประชาชนที่มีอาชีพการประมงเป็นหลักทำให้มีกิจกรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำมากกว่าอาชีพเกษตรกรรม ค้าขาย และรับจ้าง เช่น การร่วมปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำลงในแหล่งน้ำธรรมชาติ รักษาความสะอาดแหล่งน้ำ ไม่ทิ้งขยะและปล่อยของเสียลงในแหล่งน้ำบริเวณเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ และการเข้าร่วมประชุมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพราะการกระทำเช่นนี้จะส่งผลให้ชาวประมงจะมีทรัพยากรสัตว์น้ำให้ได้ใช้ประโยชน์ในประกอบอาชีพและมีรายได้เลี้ยงครอบครัวตลอดไป

รายได้ของชาวประมงที่แตกต่างกันมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของจงรัก ทรงรัตนพันธุ์ (2545 : 87-93) ที่พบว่ารายได้ที่ต่างกันไม่มีผลต่อความคิดเห็นด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จากผลการศึกษาพบว่า รายได้เฉลี่ยของชาวประมง 61,647.62 บาทต่อปี และมีรายได้ 50,001-70,000 มากที่สุด คือ ร้อยละ 47.42 ดังนั้น หากชาวประมงยังมีปัญหาทางเศรษฐกิจ มีรายได้ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายในครอบครัวการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ย่อมแตกต่างกัน เนื่องจากต้องทำงานสร้างรายได้ให้กับครอบครัว และต้องทำงานเพื่อใช้หนี้สินที่มีอยู่ เพราะผลการศึกษาพบว่าชาวประมงในบริเวณบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ มีหนี้สินถึง ร้อยละ 80.00 มีหนี้สินเฉลี่ย 29,078.79 บาทต่อครอบครัว และหน่วยงานที่กู้เงินส่วนมากกู้เงินจากนายทุนถึง ร้อยละ 54.16 เป็นการตอกย้ำให้เห็นถึงการมีหนี้นอกระบบที่ชาวประมงต้องสร้างรายได้เพื่อใช้หนี้นั้น

2.3 ปัจจัยด้านสังคม พบว่า ชาวประมงที่อาศัยอยู่รอบบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ที่มีการเป็นสมาชิกกลุ่มต่างกันมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำแตกต่างกันอย่าง

ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ สันติภาพ วรรณเพิ่มพูล (2543 : 71-77) ที่พบว่า ครัวเรือนที่มีสมาชิกเข้ากลุ่มทางสังคม จะมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์มากกว่ากลุ่มที่ไม่เข้าร่วมกลุ่มทางสังคม ผลจากการศึกษาพบว่า ชาวประมงส่วนมากไม่เคยเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ร้อยละ 96.67 ไม่ได้เป็นผู้นำท้องถิ่นไม่เคยอบรมอาสาสมัครอนุรักษ์สัตว์น้ำ ร้อยละ 99.05 และไม่เคยเป็นกรรมการจัดงานประเพณีและวัฒนธรรม ร้อยละ 98.10 ที่เป็นเช่นนี้เป็นไปได้ว่า ชาวประมงส่วนใหญ่มีภูมิลำเนามาจากจังหวัดอื่น มีเพียงร้อยละ 11.43 ที่เป็นชาวประมงดั้งเดิมในพื้นที่บริเวณอ่างเก็บน้ำ และ ส่วนมากมีระยะเวลา ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ไม่เกิน 5 ปี ถึง ร้อยละ 80.48 ดังนั้นการมีบทบาทต่อ การอนุรักษ์ทรัพยากร สัตว์น้ำจึงน้อยและแตกต่าง ส่งผลต่อระดับการมีส่วนร่วมที่มีระดับน้อย ซึ่งสอดคล้องกับ ธงชัย เสี่ยงเทียนชัย (2544 : 85) ที่พบว่า การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการจัดการเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย และของ มาเนตร์ บุญยานันท์ (2543 : 83) ที่พบว่า การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการในการอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยภาพรวมมีส่วนร่วมอยู่ในระดับค่อนข้างน้อย

การรับรู้ข่าวสารด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำของชาวประมงที่ต่างกันมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05 ซึ่งไม่สอดคล้องกับ ปรัชญ์ชัย ใจชาญสุขกิจ (2542 : 63-64) ที่พบว่าความสนใจในการรับรู้ข่าวสารของเจ้าหน้าที่ปกครองระดับท้องถิ่น ไม่ทำให้เกิดความแตกต่างกันต่อความรู้ความเข้าใจในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผลจากการศึกษาพบว่า ชาวประมงได้รับรู้ข่าวสารการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำอยู่ในระดับน้อยร้อยละ 54.76 ซึ่งสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ คือ ถ้าชาวประมงได้รับรู้ข่าวสารการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำน้อยก็จะทำให้มีระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำน้อยตามไปด้วย

2.4 ปัจจัยด้านความรู้ พบว่า ความรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติการประมงปี พ.ศ. 2549 ของชาวประมงต่างกันมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จงรัก ทรงรัตนพันธุ์ (2545 : 87-93) ที่พบว่า การมีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายว่าด้วยการป่าไม้ที่แตกต่างกันเป็นตัวแปรที่ไม่มีผลต่อความคิดเห็นด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แต่ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญมี รุ่งรักสกุล (2544 : 128-131) ที่พบว่า ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่ต่างกันมีระดับความคิดเห็นที่เห็นด้วยต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แตกต่างกันของ ผลจากการศึกษาพบว่าความรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติการประมงปี พ.ศ. 2490 ของชาวประมงบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เป็นเพราะว่าชาวประมง ต้องปฏิบัติตามมาตรการการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำจึงทำให้ชาวประมงมีความรู้ความเข้าใจเป็นอย่างดี ซึ่งหากไม่ปฏิบัติตามเมื่อถูกตรวจพบจากเจ้าหน้าที่ ก็จะถูกดำเนินการตามกฎหมาย

แต่เมื่อจำแนกความรู้ความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับพระราชบัญญัติการประมงปี พ.ศ. 2540 เป็นรายข้อ พบว่า ในเรื่องที่ชาวประมงไม่มีความรู้เลย ได้แก่ การใช้เครื่องมือข่ายลอยที่มีขนาดช่องตาขนาด 5 เซนติเมตร ทำการประมงในอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ไม่มีความผิดตามกฎหมาย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการละเลยต่อการให้ความรู้ความเข้าใจในการใช้อุปกรณ์ในการทำประมงของเจ้าหน้าที่ เพราะ ชาวประมงจะใช้ในการประกอบอาชีพจนไม่คิดว่าจะมีความผิดตามกฎหมาย ชาวประมงในบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์มีความรู้ตามพระราชบัญญัติการประมงปี พ.ศ. 2490 เป็นอย่างดี แต่การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำต่ำ เนื่องมาจากอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรสัตว์น้ำมาก การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์สูง เพราะฉนั้นการแข่งขันในเรื่อง การทำประมงจึงมีการฝ่าฝืนกฎหมายเป็นอย่างมาก ถึงแม้การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ประมงจะเข้มงวดแต่ก็ไม่สามารถดูแลได้ทั่วถึง เพราะว่า อ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์มีขนาดใหญ่มาก (140,000 ไร่)

3. ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัย ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชาวประมงในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้

1.1 ผลจากการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของชาวประมงในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ อยู่ในระดับน้อย ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องเร่งสร้างการมีส่วนร่วมของชาวประมงอย่างจริงจังและสม่ำเสมอ โดยการให้กรมประมงสนับสนุนให้มีกิจกรรมในการมีส่วนร่วมเพิ่มมากขึ้น เช่นการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำลงในอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ การระดมความคิดของชาวประมงถึงมาตรการด้านต่าง ๆ โดยการจัดให้เสวนนาในการสร้างจิตสำนึกในอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำโดยใช้กระบวนการประชาคมส่งเสริมการรวมกลุ่ม เช่นการจัดตั้งกลุ่มอาสาอนุรักษ์สัตว์น้ำ สนับสนุนให้จัดตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์ประมง รวมถึงการจัดตั้งกลุ่มแปรรูปสัตว์น้ำและควรมีการสนับสนุนในการเปิดหลักสูตรการเรียนการสอนในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำแก่เยาวชนนักเรียนและในกลุ่มชาวประมงด้วย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และสร้างแนวทางการมีส่วนร่วมด้วยตัวเองของชาวประมงในขอบเขตของพระราชบัญญัติการประมงปี พ.ศ. 2490 และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเข้ามามีบทบาทในการเป็นผู้นำด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำและการบังคับใช้ข้อบัญญัติขององค์กรท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น โดยการตั้งงบประมาณรายจ่ายในส่วนของการมีส่วนร่วม เช่น การจัดงานเทศกาลการกินปลามีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์อาหารแปรรูปสัตว์น้ำ รวมถึงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เช่นการแข่งขันตกปลา การจัดงาน

ประเพณีการแข่งขันเรือของชาวประมงด้วยกัน ก็จะทำให้การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำในบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์เพิ่มมากขึ้น

1.2 ผลจากการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อการมีส่วนร่วมของชาวประมงในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ คือ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ และ รายได้ ปัจจัยด้านสังคม ได้แก่ การเป็นสมาชิกกลุ่ม และการได้รับรู้ข่าวสารด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะว่า ควรให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กรมประมง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรมพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร และกรมชลประทาน รวมทั้งศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ได้ร่วมกันให้ความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมอาชีพโดยจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในการแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำ และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เช่นการจัดตั้งศูนย์แสดงพันธุ์สัตว์น้ำ การท่องเที่ยวทางน้ำเชิงนิเวศโดยให้ชาวประมงเป็นผู้ให้บริการเรือท่องเที่ยว การจัดตั้งศูนย์แสดงสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เพื่อเป็นการเสริมรายได้ให้กับชาวประมง หากมีการรวมกลุ่มและมีรายได้เพิ่มมากขึ้นรวมทั้งได้รับรู้ข่าวสารที่ถูกต้อง ก็จะเกิดการร่วมคิดร่วมทำ ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ ซึ่งจะส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชาวประมงในภาพรวมมากยิ่งขึ้น

1.3 ผลจากการวิจัยพบว่า การรับรู้ข่าวสารด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ อยู่ในระดับน้อย ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะว่า กรมประมงโดยเฉพาะหน่วยป้องกันและปราบปรามการประมงน้ำจืดเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ควรจัดทำแผ่นป้ายประชาสัมพันธ์ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ และขอร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบลที่มีพื้นที่ติดกับบริเวณในรอบอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ในการตั้งข้อบัญญัติงบประมาณในการอบรมอาสาสมัครอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำให้กับชาวประมง และควรจะมีการประชาสัมพันธ์ถึงมาตรการและความจำเป็นในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างต่อเนื่อง โดยขอความร่วมมือจากนักจัดรายการวิทยุชุมชนทั้ง 7 สถานีในบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ และฝากหอกระจายข่าวในชุมชนและหมู่บ้าน รวมถึงในเขตเทศบาลทุกแห่งก็จะทำให้การได้รับข่าวสารการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำเพิ่มมากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อการมีส่วนร่วมของชาวประมงในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำบริเวณอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ และพบว่าการเป็นสมาชิกกลุ่มเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ จึงควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของชาวประมงที่เป็นสมาชิกกลุ่มหรือการเป็นผู้นำทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการกับผู้ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ เพื่อจะได้ทราบข้อมูลที่ชัดเจนต่อการมีส่วนร่วม

2.2 ควรมีการศึกษากระบวนการตัดสินใจต่อการมีส่วนร่วมของชาวประมง เพื่อจะได้ทราบถึงแนวทางในการดำเนินการให้เข้าถึงการมีส่วนร่วม หรือทำให้เกิดการมีส่วนร่วมที่เพิ่มขึ้นของผู้ที่ประกอบอาชีพประมง

2.3 ควรมีการศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำของกลุ่มอาชีพอื่น ๆ เช่น กลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยว เพื่อเป็นการส่งเสริมและสร้างกระแสการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำให้แพร่หลายและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น